

Almanac de Interlingua

Numero 73 – Martio 2016

Editor: Cláudio Rinaldi (almanacdeinterlingua@yahoo.com.br)

Le mosquito del zika

Al sinistra, le mosquito transmissor del febres jalne e chikungunya, del dengue e del virus zika. Al dextra, duo personas se vesti con phantasias de mosquito in Olinda, durante le ultime carnaval, e adverte que le aqua pluvial stagnante es le principal medio per que le insecto se reproduce.

Il non es le squalos, serpentes ni leones le animales que occide le plus de esseres human in nostre planeta, ma le mosquitos. Le specie denominate *Aedes aegypti*, native del nord african, ha causate grave problemas sanitari in Brasil. On lo denomina un vector, o sia un conductor: quando infecte, illo transmittite distincte virus que causa infirmitates diverse. Solmente le mosquito femina picca le personas pro obtener sanguine, perque illo necessita multe energia pro poner su ovos.

Probabilmente, le mosquito arrivava a Brasil in le 16° centennio per le naves que transportava sclavos african. Le prime reportos official sur le dengue es del fin del 19° centennio. In espaniol, le parola *dengue* significa “astutia”. Illo allude al prostration physic que iste maladia causa. Le adjectivo brasilian *dengoso*, con senso de pigre, pusillanime, proveni del tractamento jocose e incredule que recipeva le personas affectate per dengue. Le malades se senti physicamente exhauste per non minus que un septimana. Un minoritate de casos evolue a un hemorragia que pote esser letal.

Al initio del 20° centennio, le principal preoccupation sanitari referente al *Aedes aegypti* era le febre jalne, que attinge le hepate e assi causa que le pelle e le oculos gania un aspecto jalnastre. In 1958, le mosquito se considerava eradicate de Brasil, ma illo reappareva in le decennio del 1970s a causa de defectos con le vigilantia epidemiologic. Desde tunc, le pais ha jamais plus essite libere del insecto. Un grande epidemia de dengue se initiava in Rio de Janeiro in le 1980s, e plure nove eruptiones del maladia ha evente desde tunc. Le incidentia es plus alte in le estate, quando il pluve con frequentia. Le aqua munde se accumula tunc in pneus, lattas, jarras de plantas e tante altere objectos neglecte per le population, ubi se crea le ambiente ideal pro que le mosquito pone su ovos. Le cultura de immunditia e le insufficientia de sanitation basic permette

que le cyclo reproductive se perpetua, inclusive perque le ovos resiste a un longe saison de siccitate e volve a developpar se assi que illos se trova novemente in contacto con aqua. In ultra, le autoritates fiscalisa mal e sovente produce statisticas imbellite, omittente casos de dengue in cata municipio.

In 2013, se documentava per prime vice in le continente american le febre chikungunya, altere maladia que le mosquito transmitta per su piccatura. Venite de Africa, illo ha attingite milles in Brasil. Su nomine es de origine tanzanian e significa “ille qui se plica”, per le dolores provocate per le infirmitate, que es multo debilitante, ben que raramente letal.

Le zika era thema currente in le carnaval brasilian del ultime februario. Le scenas supra es de Rio de Janeiro. *Zika* es un argot brasilian pro infortunio, assi que on poteva inventar jocos de parola con expressiones currente: *xô, zika!* significa ‘Va te via, infortunio!’ e *deu zika* indica que un action o evento habeva resultato infortunato.

In 2015, surgeva in Brasil le febre zika, cuje nomine remitte a un foreste in Uganda. On suspecta que illo entrava in Brasil durante le ultime coppa mundial de football. Considerate initialmente poco aggressive, le maladia pare haber relation con circa 5 mille casos de microcephalia occurrite recentemente, le majoritate in le region Nordest – normalmente, occorre in le pais non plus que 150 casos annual. Le microcephalia es un deficit de crescentia del cerebro que resulta in deficientia physic e mental permanente. Illo attinge bebes nate de matres infectate durante le menses initial del gestation. On suspecta que le zika pote esser transmissa non solo per piccatura del mosquito, ma anque inter personas contaminate, per medio de saliva e contacto sexual.

Le febre zika se ha diffuse per quasi tote le continente american. Le exceptiones es Alaska e Chile, ubi le condition climatic extreme de frigido o siccitate non permette que le mosquito se reproduce. Le autoritates travalia pro un vaccina contra le virus zika, ora que illo attinge tamben paisa developpate. Le scientia ha annunciate un “contramostro” concepte in laboratorio, que servirea como predator del *Aedes aegypti* si le defias financiari e logistic se solve. Le solution le plus obvie es ben cognite ante decennios, ma infelicemente non es practicate ni per le population ni per le autoritates: eliminar tote deposito de aqua pluvial que servi de nido pro le postura de 10 mille ovos per cata mosquito femina. Assi on faceva in Japon in 2014, quando il sufficeva un vintena de casos de dengue (le primes in septanta annos!) pro alamar le autoritates sanitari. Immediatemente, un operation provideva le extinction de possibile incubatorios in casas e sitos public, evitante que le mosquito – e con illo le maladia – prosperava. In Brasil, totevia, le dengue sol attingeva 1,6 million de personas in le anno 2015, causante le morte de plus que 800 de illes.

Adaptate de un notitia informative divulgata per le corte judicial del stato São Paulo a su funcionarios in januario 2016.

Políticos substitute per animales

Desde que Mauricio Macri assumeva le presidentia argentin, in le ultime decembre, su determinaciones ha causate debattos calorose. Ora le quotation del peso argentin fluctua liberemente e le personas pote acquirir quante dollars illes vole. Le subsidios sur energia electric se eliminava de un sol vice, e le impostos sur productos de exportation se reduceva – lo que significa un fortissime augmentation de precios pro le consumidores national. Liberate del controllo statal imposita per le governmento anterior, le costo de vita ha augmentate surrealmente in poc septimanas. On annunciava le confection de billets de 200, 500 e 1000 pesos pro le menses veniente, post que le billets de 100 pesos ja non pote comprar multo.

Le polemica del momento, totevia, es de natura ideologic plus tosto que economic. In loco del effigies de figuras historic como le general Sarmiento e le *libertador* San Martín, le nove billets pecuniari portara le image de animales. Le Banca Central del Republica Argentin explica que, con iste familia de billets, illo emphatiza le importancia de preservar e promover le biodiversitate, in special le fauna autochthone argentin. Ma multes pensa que, distinctemente, on intende effacer le historia al occultar personages e eventos, a que le autoritate monetari admitte que “con le election del fauna e regiones argentin, le BCRA cerca tambien un puncto de incontro in que tote le argentin pote sentir se representate in le pecunia national.” Alcun historicos insiste sur le question del simbolismo politic que se perde, e on recorda ancora que le currente billet de 100 pesos con le effigie de Evita Perón era premiate per su esthetica duo annos retro. Al nivello burlesc, le comentario es que le autoritates se identifica plus con le fauna del pais que con su historia.

Le billets de 200 e 500 pesos debe introducir se ancora iste anno, con le images del ballena franc austral e del jaguar, respectivamente. Le anno veniente, comencia a circular le billet de 1000 pesos e le monetas que substituera le currente billets de 2, 5 e 10 pesos. Le vetere denominationes convivera con le noves usque quando le governmento decide retirar los de circulation.

Basate sur le articulo *Evita y Rosas dividen, el guanaco nos une*, per Raúl Dellatorre, publicate in www.pagina12.com.ar le 16 januario 2016.

Canto I

Poema per Eduardo Ortega González, interlinguista de Espania.

Le tertie sphaera, que mi corde move,
face se a retro un pauco cata vice
et tunc le sphaera liquide del Iove
me suffoca et le sagittas me affice.
Et illo, tanto cruel,
al vetule macella et trahe un nove,
essente le altere nihil fidel.

Le nove tace et crita su beltate,
beltate spiritual et de figura,
qui con parolas cura lo plorate,
qui con parolas le anima me cura.
Et le corde que plora
– iste, hodie jam tanto ruinate –
per un nove passion fervorose ora.

Celle vetule in somnos nunc habita,
qual le somno que heri sempre esseva,
et inter somnos le corde debilita,
con le eviterne et dur dolor que eleva.
Illo esse le memento
de celle amor que totevia crita
su dolor eviterne al triste vento.

Canto, canta tu accento
et dice la lo que mi corde senti
et isse false oblido jam dismenti.

Como traducer le locution portugese *ao contrário*?

A prime vista il sembla que le question es facilmente resolubile, nam in IED on trova le locution *al contrario*, que apparentemente ha le mesme valor que su congenero lusitan. Tamen le realitate es un pauco differente...

De facto, in IED le traduction anglese de *al contrario* es *on the contrary*, e le locution portugese que corresponde a isto non es *ao contrário* sed *pelo contrário*. Ecce un exemplo:

Is it raining in Portugal at the moment? On the contrary, the sun is shining.
Está a chover em Portugal nesta altura? Pelo contrário, está sol.
Esque il pluve in Portugal in iste momento? Al contrario, il face sol.

Si isto es assi, como traducer in interlingua le locution *ao contrário*? In mi opinion, le traduction depende del contexto. A fin de traducer lo correctemente, il es necessari

analysar le signification exacte del phrase in question e cercar un expression equivalente o al minus multo approximative. Ecce alicun exemplos:

Ao contrário do que julgas, não sou preguiçoso.
Malgrado tu opinion contrari, io non es pigre.

Ao contrário do meu irmão, não gosto de aniversários.
In contrasto con mi fratre, io non ama anniversarios.

Ao contrário do que se pensa, os portugueses são trabalhadores.
Ben que on opina le contrario, le portugeses es laboriose.

Ao contrário do que se diz, a Interlingua não é assim tão fácil.
Contrarimente a lo que on dice, Interlingua non es tanto facile.

Fazes tudo ao contrário do teu irmão.
Tu e tu fratre ha comportamentos opposite.

Em árabe escreve-se ao contrário.
In arabe on scribe in le senso inverse.

Vira o balde ao contrário!
Inverte le situla!

Vestiste as meias ao contrário.
Tu ha vestite le calcettas al inverso.

Quando on traduce in anglese le locution *ao contrário*, on similmente debe eliger le expression le plus adequate inter un multitudine de interpretationes possibile: *unlike*, *upside-down*, *inside-out*, etc.

Iste articulo era scripte per le interlinguista portugese Gonçalo Neves.

Sur le pronomine *illo*

Recentemente, in un conversation in Facebook, il surgeva questiones sur le uso del pronomine personal *illo*. On lo utiliza pro referer se a esseres que non ha sexo (como objectos e abstracciones), a esseres cuje sexo es incognite o non importa in le contexto (p.ex. un animal, un bebe) e a pecias de information ja mentionate antea e que, per iste motivo, non demanda repetition.

In iste ultime senso, *illo* es intercambiabile con *isto*. Le sol distinction inter ambes es que *isto* se refere a un information temporalmente proxime, durante que *illo* indica certe distantia: *Isto que tu me ha justo contate es sensational; Illo que tu me diceva heri es terribile*. Le mesme distinction se observa con le demonstrativos *iste* e *ille/celle*. Non raro, on reduce *illo* a *lo*, mesmo in function de subjecto del oration: *Lo que tu ha facte me attrista*.

In celle conversation, on refereva certe scrupulo de usar *illo* con referentia a personas. Io proprie congrega de iste scrupulo. In iste edition del Almanac, per exemplo, io scribe “le *personas* pote acquirer quante dollars *illes* vole” e “le dengue sol attingeva 1,6 million de *personas* in le anno 2015, causante le morte de plus que 800 de *illes*.” Assi como nos dice *ille* o *illa* pro un animal que es familiar a nos, il me sembla que *illes* es plus “human” que *illos* quando on parla de gente.